

Tekst openingsrede dr. A. Veerman voor het Partij Convent d.d. 13 februari 1971

Wij schrijven februari 1971, vier jaar na de verkiezingen van 15 februari 1967. In de Nederlandse politiek vier tumultueuze jeren. Hardlopende vernieuwers voorspelden vier jaar geleden, dat het niet de volle vier jaar zou duren, tot er weer verkiezingen zouden komen. Zij gaven het Kabinet-De Jong één, hooguit twee jaar. Dan zou het nieuwe politieke bestel wel rond zijn. Het resultaat zien we.

Bij diverse gelegenheden is er een wat hooghartige spot geweest over scherven van het oude bestel en dergelijke, die met name van de christelijke partijen afvielen. Men verklaarde zich bereid die scherven bijeen te vegen en te zijner tijd het puin te ruimen. Men kent die verhalen nog wel. Zulk een houding van goedkoop leedvermaak is weinig vruchtbaar. Wij doen de politiek, in welke relatie ook, alleen goed door een positieve en constructieve benadering. Het gaat om serieuze zaken, om het nationaal belang en de opbouw van een samenleving, een taak die wij in verband brengen — durven, mogen, moeten brengen — met het Heilig Evangelie. Daar horen niet per definitie strakke gezichten bij. Ik heb onlangs van een goede buur in de Kamer, mej. Annie Kessel van de P.P.R., de opmerking gelezen, dat er in de A.R. fractie erg veel gelachen wordt. Dat is ook zo. Maar boven de relativiteit van ons menselijk gedoe, waarom wij kunnen lachen, is er ook de ernst van de opdracht.

Toen wij vier jaar geleden na de verkiezingen de situatie overzagen, was het duidelijk, dat het er allemaal niet zo best uitzag. Een ontredderde K.V.P., een onthutste C.H.U., en wijzelf, ja wel met verkiezingswinst, maar toch ook met onze grote problemen. Overtuigd van de betekenis van christelijke politiek is toen de hele partij bezig geweest met de vragen, die op ons afkwamen. Het is niet altijd rimpelloos gegaan. Maar vandaag staan wij toch klaar voor een verkiezingsstrijd, met een nieuw overdacht pro-

gram, met een kandidatenlijst, die door heel de partij compleet wordt geaccepteerd; geen Kamercentrale heeft in die lijst nog geschoven, hoewel dat reglementair kon. Wij staan klaar ook met een lijsttrekker, die eigenlijk niet gekozen behoefde te worden, maar die dat werd, omdat hij er was.

Wij staan vandaag ook klaar als drie christelijke partijen, samen, na een nieuwe bezinning, die is uitgelopen op een gemeenschappelijk program van allure. Ik weet niet of wij zullen winnen. Dat is ook niet het allervoornaamste, al hopen en verwachten wij er wel wat van. Maar op dit Partij Convent, waarop wij de laatste formele voorbereidingen voor de verkiezingen moeten vastleggen, moet centraal staan de wetenschap, dat christelijke politiek — met alle bescheidenheid en aarzeling, om die aanduiding te gebruiken; wie zijn wij? — dat christelijke politiek vandaag weer een begrip is, gevuld met visie en toekomst. (Dit ook aan het adres van de heer Drees jr.)

P.v.d.A.

Ik wil dit openingswoord nu gebruiken om enkele zaken van actueel belang aan te roeren. Wanneer wij in de eerste plaats de actuele situatie overzien, dan kunnen wij niet om de P.v.d.A. heen. Men heeft in die kring in de afgelopen weken gesproken over een tragische beslissing, die oud-premier Drees ging nemen. Dat is ook juist. De man, die de partij heeft gemaakt, die er zelf zijn naam door gekregen heeft, die ziet het er niet meer zitten. Dat is een stukje tragiek. Maar dan kleine, persoonlijke tragiek. De grote tragedie zit elders — en dan tragedie in de echte, klassieke zin van het woord — u kunt het mij niet kwalijk nemen als ik daaraan denk —: de held gaat door eigen zwakheid ten onder. Daarin speelt ook mee de hybris, de overmoedige zelfverzekerdheid, die uitloopt op fatale vergissingen. Dat is de tragedie van de P.v.d.A. zelf.

Men heeft zich daar verstrikt in de tactiek en in het kleine succes. De anti-K.V.P. motie was een stuk tactiek, om de polarisatie te bevorderen; maar als een boemerang keerde deze terug en bracht de P.v.d.A. in een onvruchtbaar isolement.

De verklaring van 21 december, waarbij men de deur voor samenwerking met de christelijke partijen weer helemaal dichtsmeed, was weer zo'n stuk tactiek, een zwakgebod met bluff. Want men kon niet anders, omdat innerlijke spanningen die samenwerking vrijwel uitsluiten. De geest van polarisatie, die men in eigen kring heeft opgeroepen, is haast niet meer uit te bannen. Men maakte in december van de nood een deugd, door zich op te werpen als de partij van de werknemers. Maar de hele werknemersvakbeweging liet het afweten.

De achtergrond van deze fatale vergissingen is, dat de P.v.d.A. denkt en opereert vanuit het schema van een tweepartijenstelsel. Daar streeft zij naar, dat wil zij bevorderen, maar zij leeft ook in de fictie alsof dat al bestaat. De tijd, dat ook socialisten dachten in termen van overleg en compromis is voorbij. Dat was de wereld van oud-minister Drees en zijn medestanders. De huidige P.v.d.A. denkt weer — en het is een terugkeer tot vroegere schema's — in termen van strijd, conflict, polariteit. Dat is de verklaring — ook van de stellingname in de jongste resolutie.

Leiders van de vakbeweging hebben de oproep gedaan om te komen tot een kabinet, steunend op die partijen, die in het bijzonder relaties hebben met de vakbeweging. De P.v.d.A. heeft daar nauwelijks een antenne voor. Zij antwoordt dan ook met een vermaning háár kant te kiezen. Zoals zij in december niets anders kon bedenken, dan het door haar gestelde dilemma, waarin, naar haar inzicht, maar één keus mogelijk was, precies zo ziet zij nu maar één mogelijkheid: Niet zij met de anderen, maar zij en niet de anderen.

Evenzo staat het met de overweging in de resolutie, waarin de P.v.d.A. het beleid van het kabinet-De Jong ten zeerste veroordeelt. Dat de P.v.d.A. oppositie voert, zelfs scherp, wie zal zich daarover verbazen; het is de rol, die haar is toegeval. Maar irreeël is het, te doen alsof oppositie in absolute zin mogelijk is, alsof de P.v.d.A. een volstrekt alternatief te bieden heeft. Noch de politieke problematiek van vandaag, noch de partijverhoudingen in ons land maken een volstrekte oppositie mogelijk.

De problematiek is zo complex, dat in elk toekomstig beleid een groot stuk continuïteit moet zitten.

De partijverhoudingen zijn zo pluriform, dat een volledige omme-zwaai ondenkbaar is. Daarom is het dwaas (het zou ook een immorele zaak zijn, maar dat is een ander chapter) van de christelijke partijen nu een totale breuk met het huidige beleid, een totale breuk met de V.V.D. te verlangen. Zoals het ook van de zotte is, de kritisch-constructieve begeleiding van het kabinet-De Jong door onze fractie op één lijn te stellen met de volstrekte oppositie van de P.v.d.A. Dat is de tragedie van de P.v.d.A. — zij wenst een polariteit, die er niet is; omdat zij niet anders, dan in dat schema denken kan, doet zij alsof die polariteit er wel is; en op die fictie breekt haar beleid stuk. De werkelijkheid is, dat in onze pluriforme partijverhoudingen geen beleid tot stand komt zonder bereidheid tot overleg, zonder oog voor continuïteit en nuancering.

Intussen heeft juist die krampachtigheid de P.v.d.A. zelf in de narigheid gebracht; groepsvorming en afsplitsingen hebben haar al geruime tijd begeleid. Daarover hebben wij geen enkel leed-vermaak. Ik ben trouwens van mening, dat dát de oplossing niet brengt, dat ook DS'70 de oplossing niet brengt. Afgezien nog van het feit, dat die partij zich bij haar presentatie ouderwets vijandig tegen de christelijke partijen heeft gepresenteerd, DS'70 brengt niet de oplossing van een P.v.d.A.-probleem, evenmin als de P.P.R. de oplossing heeft gebracht van een K.V.P.-probleem.

Versplintering

De mensen van de P.P.R. wilden aanvankelijk een vernieuwde partij van christenen. DS'70 wil een gezonde socialistische partij. Op zichzelf respectabele doelen. Maar wat komt daarvan terecht? Men saneert niet door zich te amputeren. Er zijn socialistische partijen genoeg in Nederland.

Het gaat om de hoofdstroom. Wij hebben in de Nederlandse politiek plaats voor — en wat mij betreft behoefte aan — een constructieve, parlementair ingestelde socialistische partij. Dat is in principe de P.v.d.A. Die heeft er de historische mogelijkheden toe. Die heeft er ook de mensen voor. Het doolie punt zit niet in de Nederlandse politiek, het zit in de P.v.d.A. zelf.

De verklaring van 21 december, waarbij de deur werd dichtgegooid, was het dieptepunt van het isolement. Dat punt is men nu (gelukkig) voorbij, door druk van binnen uit en door druk van buiten af. Het verschil met vroeger is nog maar gering. De resolutie-1971 rust in wezen nog op hetzelfde gedachtenschema als de anti-K.V.P. resolutie van 1969. Maar wij zullen de ontwikkeling blijven volgen. Al is de tijd kort.

Overigens hebben de drie christelijke partijen hun gezamenlijk program al aan de P.v.d.A. toegezonden. Waarom zou men van die kant een tegenaanbod doen? Men kan gewoon op het program van de drie christelijke partijen reageren. Als men echt wat wil.

D'66

Zo staat het ook met D'66. Die partij plaatst ons de laatste maanden voor vele verrassingen.

Na een invitatie aan de P.v.d.A. en de K.V.P. om gezamenlijk de gelegde politieke mijn te detoneren en zo een ontploffing te voorkomen kwam een uitnodiging tot een gesprek aan een hele reeks partijen.

Dat was een nieuwe manoeuvre — maar een, die al even kwalijk paste bij wat ons aanvankelijk als centraal doel van D'66 was aangezegd: zij wilde een eind maken aan het huidige politiek bestel en zeker aan het bestaan van christelijke partijen; daar immers zit volgens D'66 vooral de doorn in het vlees van de Nederlandse politiek.

De nieuwste ontwikkeling is, dat D'66 niet meer aan een rechtstreeks eigen gesprek met ons denkt, maar alleen in een maatschap met de P.v.d.A. en de P.P.R. Maar dat moeten wij nog afwachten.

In elk geval kunnen wij vaststellen, dat D'66 nu inderdaad geworden is — en in haar eigen oude visie verworden is — tot een politieke partij als alle andere, wat wisselvalliger en wat onduidelijker dan sommige andere, maar een gewone partij.

Zij is de pluriformiteit van het Nederlandse partijstelsel nog wat komen verbreden. En in dat opzicht is zij toch wel een echt-Nederlandse partij.

Programvergelijking en partnerkeus

Vervolgens enkele beschouwingen over het punt: programvergelijking en partnerkeuze. Vooraf dit: de kiezers duidelijk maken, hoe hun opstelling is, dat doen ook de christelijke partijen — net als alle andere partijen — primair door hun program. Door alle gepraat over partnerkeuze dreigt dat punt wel eens wat uit het gezichtsveld te geraken. Daarom ben ik zo vrij, daar nog even de aandacht op te vestigen. Het program is, in een veelheid van beleidsmogelijkheden, onze keuze. Dat is ons visitekaartje. Daar staat in, wat wij willen. De andere keuzen komen in de tweede plaats.

U kent de situatie. Aan het gemeenschappelijk urgentieprogram hebben de drie partijen in december 1970 een verklaring toegevoegd, dat zij bereid zijn tot een partnerkeuze te komen na beoordeling van drie elementen: wederkerigheid, wederzijds vertrouwen en programvergelijking. In januari hebben zij het gemeenschappelijk program aan alle andere partijen toegestuurd. Inmiddels had de P.v.d.A. zich van samenwerking met ons afgegrensd. Niettemin handhaafden de drie partijen de gedachte van programvergelijking, omdat zij daarin toch een bijdrage bleven zien tot het verschaffen van zo groot mogelijke duidelijkheid aan de kiezer.

Het denkbeeld van een partnerkeuze vóór de verkiezingen is in de wereld gekomen vooral op grond van de ervaringen bij de kabinetsformaties van 1963 en 1965. Het is een idee, waarover op redelijke gronden verschillende opinies kunnen bestaan.

Er zijn mensen — ook onder ons — die betogen, dat het bepaald onjuist is, al vóór de verkiezingen een uitspraak te doen over de te prefereren combinatie. Zulk een uitspraak komt juist aan de kiezer toe, zeggen zij. Men doet de kiezer te kort, wanneer men van te voren al de zaak bekokstooft. Juist op basis van de verkiezingsuitslag moet men bij de formatie het beleid bepalen. Op zichzelf een juist verhaal. Ik zie aan de heer Smallegen, dat hij het daarmee eens is. Maar de uitslag van 1963 gaf geen eenduidige aanwijzing. Er was meer dan één interpretatie mogelijk; dat bleek helemaal, toen men in 1965 tot een andere samen-

stelling kwam dan in 1963. En ik kijk weer naar de heer Smallem-broek. De conclusie daaruit is voor sommigen geweest: als de verkiezingsuitslag dan toch niet bepalend is voor het beleid inzake de partnerkeuze, laten dan de partijen vóór de verkiezingen maar zeggen, wat zij van plan zijn. Dan kan de kiezer dat feit bij het uitbrengen van zijn stem mee in zijn overwegingen betrekken. Twee benaderingen dus. Van de kant van onze partij is daarin geen vaste regel aanvaard. Dr. Berghuis, die daar al eerder over gesproken heeft, heeft destijds al gesteld, m.i. terecht, dat de gedragslijn afhankelijk is van de situatie. In een bepaalde situatie kan er reden zijn, vóór de verkiezingen een voorkeur uit te spreken.

Het is van belang te constateren, dat ook in de jongste resolutie van de P.v.d.A. het stembusaccord een andere rol speelt dan in onze denkwijze. Bij ons is het uitgangspunt het pluriforme partijbestel van ons land en daarom kan het gewenst zijn de kiezers meer duidelijkheid te geven in dat bonte geheel, door hen te zeggen, hoe de verhoudingen liggen. Vandaar onze nadruk op factoren als onderling vertrouwen en programvergelijking.

Dr. Van Putten heeft onlangs in een artikel betoogd, dat programvergelijking van secundair belang is; als men wil samenwerken komt het compromis er altijd. Dat is juist. In een bepaalde fase, als men eenmaal in principe zijn keus gedaan heeft, komt het compromis altijd wel tot stand. Maar in een eerder stadium moet men tot die beslissing van een keus komen. Ik meen, dat in dat stadium — naast andere factoren, zoals wederzijds vertrouwen, het gevoerde partijbeleid en allerlei uitingen van een partij — wel degelijk ook de programvergelijking van betekenis is. In onze pluriforme partijverhoudingen groeit men zo naar een bepaalde relatie toe, naar een meerderheidsvorming ad hoc.

Nogmaals, in de resolutie van de P.v.d.A. overweegt mijns inziens weer het schema van de polarisering. Dat heeft het congres nog verscherpt, door bijvoorbeeld de P.S.P. nog weer aan de mogelijke combinatie toe te voegen. Het blijkt ook uit het niet vermelden van DS'70 (en de V.V.D.). Die twee moeten blijkbaar het centrum voor de contra-groep vormen. Maar het is toch duidelijk, dat aanvaarding van de polarisatiegedachte door de christelijke partijen hun eigen conceptie aantast.

Naar mijn mening zullen de drie partijen samen terdege moeten overwegen, hoe de situatie nu is. Het aantal zetels voor D'66 en DS'70 is volledig onzeker, en daardoor bijgevolg ook het aantal zetels voor andere partijen, met name voor de V.V.D. en de P.v.d.A. Daar kan alleen de stembus helderheid in brengen.

Bovendien gaat de P.v.d.A. uit van een accord, dat er nog niet is. Hoe loopt dat met D'66?

Voorzover mij bekend is, hebben D'66 en de P.P.R. — over de P.S.P. kunnen we in dit verband beter niet spreken — zich over een samenwerking met de christelijke partijen in de context van de P.v.d.A.-resolutie nog niet uitgesproken. Hoe is hun vertrouwensrelatie?

Op vorige Partij Conventen hebben wij afgesproken, dat de partij nog zou kunnen meepraten, meebeslissen op te nemen beslissingen. Dat lijkt mij nog juist; de zaak is uitermate belangrijk. Ik weet nog niet, tot welk beleid de drie partijen zullen komen. Er is nog steeds veel onzeker. Tot conclusies inzake de programvergelijking zullen de drie partijen zeker kunnen komen; mogelijk komen zij in de huidige situatie niet tot een partnerkeuze. Dan lijkt mij een vergadering van Partij Convent of versterkt Centraal Comité niet noodzakelijk. Mochten wij gedrieën een keuze wel mogelijk en gewenst achten, dan zal de partij — ik herhaal dat graag — daar zeker in gekend worden.

Financiële aspecten van Program van Actie

Mijn derde punt: een niet-financiële opmerking over het financiële aspect van ons program. Men heeft n.l. onlangs opgemerkt, dat door de nieuwe ontwikkelingen en vooral door de jongste publicatie van het Centraal Planbureau de financiële poten onder ons program zijn weggezaagd. Want dat program — met name de daarin voorziene belastingverhoging van een $\frac{1}{2}\%$ per jaar en de voortzetting van het uitgavenbeleid betekent, zegt men, voortzetting van de inflatie en uitholling van onze economie.

Is dat juist? Ik meen in principe van niet.

Men moet namelijk het program nemen, zoals het daar ligt, met ook de ideële achtergrond, die in de beschouwingen wel eens

wat in de verdrukking is gekomen.

In de financiële verantwoording is duidelijk uitgegaan van de groei van de produktie, van de reële financiële mogelijkheden. Die zijn voor drie groepen van uitgaven nodig: toeneming van collectieve voorzieningen, investeringen en toeneming van het reëel besteedbaar inkomen van de mensen.

Die collectieve voorzieningen zijn van grote betekenis. Niet voor niets heeft onze fractie ook in de afgelopen vier jaar steeds gepleit voor handhaving van het bij de formatie overeengekomen uitgavenpatroon.

Niet omdat wij van huis uit zulke uitgevers zijn. Wij weten wel beter hier met elkaar. Maar omdat die collectieve voorzieningen vandaag de praktische vertaling zijn van ons streven naar meer rechtvaardigheid in de samenleving. Er zijn in de maatschappij van-ouds-bestaande onrechtvaardige verhoudingen en door de voortgaande ontwikkeling komen daar nieuwe bij. Denk bij dit laatste maar, bij wijze van voorbeeld, aan de kleine zelfstandigen, aan de bejaarden of ook aan bepaalde regio's van ons land. Daar moeten voorzieningen voor zijn. Sociale politiek uit zich juist ook in collectieve voorzieningen.

Maar wij weten heel goed dat die betaald moeten worden met reële guldens. Alles kan niet ineens. Dat kan een goedkope kreet zijn, om van de zaak af te komen. Zo moet men die woorden zeker niet gebruiken. Maar niettemin zijn zij waar. Uitgaven-hier betekent beperkingen-daar.

Al in de eerste versie van de financiële verantwoording bij ons program, in mei/juni van het vorig jaar, werd daarop ingegaan. U vindt dat ook in latere redacties en in de laatste. (En om ook iets anders te noemen: u vindt het trouwens ook in het gezamenlijk program van de vakorganisaties.)

Wat mogelijk zal zijn, hangt af, zo zegt ons program, van de mentaliteit van de mensen. Ons program doet een beroep op de gezindheid van de mensen. Minister Roolvink heeft er onlangs op gewezen, wat er allemaal niet mogelijk zou zijn, wanneer wij bereid zouden zijn ons in onze individuele positieverbetering één jaar te beperken. Dat was meer een verzuchting, en niet als een reëel project bedoeld.

Maar het is wel zinrijk, zeker voor een partij als de onze, die wil leven naar de bijbelse eis van gerechtigheid, te vragen dat het volk, maar dan ook heel het volk, zich in zijn individuele verlangens beperkt en dat de consumptie-mentaliteit wordt ingetoomd, om meer te kunnen doen voor een beleid, dat ook door zijn collectieve voorzieningen de sociale gerechtigheid bevordert. Het nieuwe kabinet zal de moed en de visie moeten hebben dat aan het volk voor te houden. Ik hoop, dat het bij het volk het vertrouwen zal vinden om voor die visie ook de juiste reactie op te roepen.

Ons program, ook het gezamenlijk program van de drie, staat nog overeind, al moeten sommige cijfers bijgesteld worden; dat blijft toch. Het zegt wat er idealiter moet gebeuren, het zegt ook wat dat kost. En het doet een beroep op de kiezers, ook juist op de mentaliteit van de kiezers, om dat mogelijk te maken.

DS'70 schrijft in zijn vaandel het woord bezuiniging. Het jongste congres van de V.V.D. is daar niet helemaal doof voor geweest. Ik meen echter, dat daar het hart voor de zaak niet ligt. Ook ons program pleit voor doelmatigheid in het overheidsbeleid, pleit voor een zuinig beheer. Wie is daar niet voor? Maar het punt, dat wij bij verkiezingen aan het volk moeten voorhouden, is, dat het bereid moet zijn mee te werken aan een rechtvaardige, op de toekomst gerichte, politiek.

Pragmatisme en dogmatisme

Tenslotte enkele opmerkingen over een actueel dilemma voor de christelijke politiek, dat ook in onze partij sommigen parten speelt.

In deze tijd van snelle ontwikkeling komen sommigen tot de verzuchting, dat ze het niet meer zien. Dat is trouwens niet alleen in de politiek zo, ook op ander terrein is er hetzelfde verschijnsel. Het is allemaal zo anders dan wij vanouds gewend zijn, zo nieuw, zo zakelijk, zo werelds.

En dan raakt men gemakkelijk verstrikt in het dilemma tussen pragmatisme en dogmatisme.

Pragmatisme en dogmatisme dat zijn de twee benaderingen van de politiek, die wij in deze tijd moeten signaleren en bestrijden. Bij het woord pragmatisme denk ik niet aan een bepaalde wijsgerige stroming.

Ik bedoel met pragmatisme hier een praktische levenshouding — een politieke houding — waarbij voor het te voeren beleid het nuttigheids-element overheerst, het praktisch nut de doorslag geeft.

Op de achtergrond daarvan ligt niet alleen een reactie op een stuk dogmatisme dat er in vroegere jaren wel geweest is, maar minstens zo sterk de enorme technische ontwikkeling en de welvaartsontwikkeling, die deze generatie meemaakt, die de gedachte heeft doen post vatten, dat alles eigenlijk mogelijk is, als je er maar kien op bent. Het gaat in de politiek vooral om deskundigheid. Met beginselen vang je niets aan; het moet komen van de deskundigen.

En het tweede kompas, waar de pragmatische levenshouding op vaart is de meerderheid.

Dat is een oud recept om vanuit de autonome mens gemeenschappelijk tot beslissingen en tot daden te kunnen komen.

Wie echter zo met de werkelijkheid omgaat, is bezig uit die werkelijkheid, die hij juist moet leiden, het richtsnoer te distilleren; men maakt feiten dan tot normen. Technologische en sociologische gegevens zijn volstrekt relevant, maar binnen het kader van uitgangspunten en doelstellingen.

Want de mens, die de praktische werkelijkheid zichzelf laat bepalen en besturen, die mens is en wordt meer en meer een slaaf van de werkelijkheid.

De samenleving, die zo wordt „geleid” heeft niets zinvols meer.

De snelle ontwikkeling, die zich in onze tijd voltrekt leidt bij sommigen onder ons ook tot een tegengestelde houding, n.l. tot een zich vastpinnen op vroegere standpunten, op een politieke houding, die in een vroegere situatie passend was, als toepassing van onze beginselen in die tijd.

Het nieuwe, wat met die, van vroeger bekende en vertrouwde politiek, niet te rijmen valt, wijst men dan af. Dat nieuwe is verwerpelijk; de verwerking van nieuwe gegevens in een politiek

program ziet men als verwatering, vervlakking.

Men maakt dan van beginselen een soort axioma's, grondstellingen, van waaruit men verder redeneert en van waaruit men een politiek stelsel opbouwt voor alle tijden. Dan wordt christelijke politiek een statisch geheel, waarin voor ontwikkeling nauwelijks plaats is.

Ik kom deze geesteshouding in sterke mate tegen in het program van het G.P.V., dat onlangs gepubliceerd is.

Maar ook in onze kring ziet men dergelijke reactieverschijnselen. Met de technologische en sociologische ontwikkeling — waarvan wij zojuist zeiden, dat zij ook de bron zijn voor veel pragmatisme — met die ontwikkelingen weet men vanuit een statische, schematische politieke instelling geen raad.

Dan wijst men ze als verkeerd, onaanvaardbaar van de hand.

Beginselen zijn levende, bezielende geloofsinhouden; als men dat goed beleeft, dan heeft men met de feitelijke ontwikkelingen minder moeite. Dan kan men aan die ontwikkelingen hun plaats geven. Beginselen zijn geloofsinhouden die het leven — met al zijn ontwikkelingen — blijven beheersen en normeren.

In die situatie zitten wij. Met het gevaar van pragmatisme, dat de ontwikkeling tot norm maakt en van schematisme, dat er geen raad mee weet. Als het laatdunkende oordeel van prof. Drees jr. over ons (achterlijk, geen visie), ons het gevaar bewust maakt, dat wij ons beginsel tot een star schema kunnen maken, het zo kunnen denatureren, dan heeft hij met die wat kromme stok ons een nuttige tik op de vingers gegeven.

Kritische solidariteit

Bij een beginsel program hoort een actueel politiek program, passend in de wereld van vandaag en gericht op wat wij kunnen voorzien. Dat hebben wij, en naar ik meen: goed en up to date. Maar tot de pragmatisch ingestelden, wil ik ervan zeggen: Maak zo'n program nooit los van de levende inspirerende norm, die ons leven wezenlijk moet beheersen.

Vanuit die norm staan wij in de merkwaardige en ook moeilijke

situatie van kritische solidariteit met de wereld, waarin wij mogen en moeten leven.

Kritisch, omdat die wereld bij lange na niet voldoet aan de norm, aan de gestalte van het Koninkrijk.

Solidair, omdat deze wereld toch onze wereld is, waarvoor wij mee verantwoordelijk zijn. Zo moeten wij als partij ook straks bij de verkiezingen staan: Met de voeten op de harde bodem van de werkelijkheid — maar die voeten geschoeid met de bereidheid van het Evangelie.